

Democratie, geweldloosheid en vrede

Federico Mayor is lid geweest van het Spaanse en Europese parlement en was in Spanje minister van Onderwijs en Wetenschappen. Ook is hij lid van de Earth Charter Commissie. Als hoogleraar biochemie en moleculaire biologie speelde hij vooral een belangrijke rol bij het opstellen van de Preamble, Deel IV en *De weg naar voren*.

Als oprichter van de International Foundation for a Culture of Peace heeft hij zich ingezet voor de verspreiding van het Charter en het belang ervan gepropageerd, niet alleen op scholen en universiteiten, maar ook bij gemeenteraden, parlementen en bestuurders op allerlei gebied. Mayor heeft talloze wetenschappelijke publicaties, verschillende essays en drie gedichtenbundels op zijn naam staan.

Nog nooit eerder in de geschiedenis heeft ons gemeenschappelijke lot ons zo duidelijk opgeroepen een nieuw begin te zoeken.

Het Earth Charter, De weg naar voren, eerste alinea

Dit 'nieuwe begin', deze nieuwe fase in de geschiedenis van de mensheid, "vereist een verandering van geest en hart (...) een nieuw gevoel van de mondiale afhankelijkheid van elkaar en universele verantwoordelijkheid (...). Onze culturele verscheidenheid is een kostbaar erfgoed (...). We moeten echter manieren vinden om deze verscheidenheid in harmonie te brengen met eenheid (...). Ieder individu en gezin, iedere organisatie en gemeenschap heeft een wezenlijke rol te vervullen (...). Om een duurzame mondiale gemeenschap op te bouwen, moeten de naties van de wereld hun toezeggingen jegens de Verenigde Naties hernieuwen" (*De weg naar voren*, tweede, derde en vierde alinea). Dit zijn enkele wegen naar de toekomst die ons in staat stellen om de huidige koers, die sombere perspectieven biedt, bij te stellen. Het is tijd voor daden. We kunnen het nemen van beslissingen niet langer uitstellen, vooral niet omdat in de jaren tachtig ideologieën en idealen – in een historische ontkenning van verantwoordelijkheden – zijn vervangen door markt wetten. Om hier verandering in te brengen, om de huidige tendens om te buigen, is het van het grootste belang dat de

hoofdfiguur op het toneel verschijnt, het doel van alle pogingen om de mensheid vooruit te brengen en de kwaliteit van het leven van alle bewoners van de aarde, zonder uitzondering te verbeteren. Eeuwenlang hebben enkele machthebbers hun wil opgelegd aan de meerderheid, die zich daar berustend, bang en verdeeld bij neerlegde en slechts af en toe tegenstand bood. Nu mogen we hopen dat uiteindelijk de 21ste eeuw de eeuw van de gewone mensen zal zijn, van de emancipatie van de burgers, van de stem van het volk, van een verandering van onzichtbare, anonieme onderdanen in gesprekspartners en participanten in het bestuur, van nieuwe machtsverhoudingen.

De Preamble van het Charter begint aldus: "We bevinden ons op een kritiek moment in de geschiedenis van de aarde, een periode waarin de mensheid haar toekomst moet kiezen (...) temidden van een schitterende verscheidenheid van culturen en levensvormen vormen wij één grote menselijke familie en één aardse gemeenschap met een *gemeenschappelijk lotsbestemming*. We moeten ons verenigen om een leefbare, mondiale samenleving te realiseren, gebaseerd op respect voor de natuur, universele mensenrechten, economische rechtvaardigheid en een cultuur van vrede" (eerste alinea). Net als in de Preamble van het Charter van de Verenigde Naties (San Francisco, 1945) ligt de nadruk onmiskenbaar op komende generaties, op degenen die vlak na ons komen en binnen enkele jaren het roer van ons zullen overnemen. Van hen is de toekomst afhankelijk, een toekomst die ze in vrijheid en op verantwoordelijke manier vorm moeten geven. Wijzelf moeten, met onze visie en moed, ervoor zorgen dat niemand dit proces verstoort of probeert te beïnvloeden. Dit is onze voornaamste taak: lering trekken uit het verleden en die lessen toepassen. Het kan niet vaak genoeg worden herhaald: het verleden kan niet worden veranderd. Het is zoals het is. We kunnen het alleen beschrijven. En dat moeten we waarheidsgetrouw doen. Maar de toekomst kunnen en moeten we beïnvloeden. Dat is onze belangrijkste taak, onze uitdaging, waar we ons niet aan kunnen onttrekken. De ogen van onze nakomelingen zijn al op ons gericht.

"Er zijn wezenlijke wijzigingen nodig in onze waarden, instituten en levenswijzen. We dienen ons te realiseren dat na voorziening in de eerste levensbehoeften het bij de ontwikkeling van de

mens in de eerste plaats gaat om meer te zijn, niet om meer te hebben.” (Preambule, vierde alinea). Het milieu op aarde wordt steeds meer aangetast, terwijl de kloof tussen rijke en arme landen eerder breder dan smaller wordt. “Onrechtvaardigheid, armoede, onwetendheid en gewelddadige conflicten zijn alom verspreid en de oorzaak van veel lijden.” Zoals ik al eerder zei, vereist dit alles – zoals beschreven in de Preambule, derde alinea – het ontstaan van een publiek domein en de organisaties waarvan dit deel uitmaakt, zodat van nu af aan het publieke domein een onmisbare gesprekspartner en een actieve deelnemer wordt bij de opbouw van een democratische en humane wereld. Om dit te realiseren moeten we het gevoel versterken van solidariteit, van broederschap, zoals geproclameerd in Artikel 1 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Wij allen zijn vrij, gelijk, begiftigd met rede en in broederschap verenigd. En allemaal verschillend. Iedere mens is uniek, is een schepper. Deze kenmerkende eigenschap van de menselijke soort stelt ons in staat onze huidige, noodlottige koers te wijzigen. We hebben de taal van het leven ontcijferd – de ruimtelijke samenhang van moleculen die van alle levende wezens alles regelt, van de genetische overdracht tot de vertaling daarvan in structurele en dynamische componenten – en kunnen zo onverbiddelijk het gedrag ervan bepalen. Met een uitzondering: datgene wat ieder menselijk leven begiftigt met onbegrensd creatief vermogen, de uitzondering die ieder mens de vrijheid geeft om – zelfs op de grens van licht en schaduw, van zekerheid en onzekerheid – de eigen antwoorden te zoeken, om zelf te beslissen, om “bewust richting te geven aan het eigen leven”, een opvoedkundige definitie die nauwelijks valt te verbeteren, in de woorden van D. Francisco Giner de los Ríos. Om tijd te hebben om na te denken, om uzelf te zijn, niet alleen maar een passieve toeschouwer, een ontvanger, die anderen laat beslissen in zijn of haar naam, die anderen – soms door middel van verschillende bemiddelende instanties – zijn of haar gedrag laat bepalen.

Wij, als scheppers, vrij, zonder hulpmiddelen, met brede vleugels zonder gewicht voor een hoge vlucht, kunnen “een ethische basis leggen voor de opkomende wereldgemeenschap”. Van de vier principes waarmee het Earth Charter begint, verwijst met name Principe 3 naar “het bouwen van democratische samenlevingen die rechtvaardig zijn, waaraan iedereen kan deelnemen en die levensvatbaar en vreedzaam zijn”. Het ondersteunende Subprincipe 3.a zegt: “Zorg dat alle gemeenschappen op alle niveaus de mensenrechten en fundamentele vrijheden garanderen en iedereen de gelegenheid bieden zijn of haar volledige potentieel te realiseren.” Dit lijkt mij een bijzonder relevant aspect. Nu hebben sommigen het zo druk met in hun behoeften te voorzien, dat ze nauwelijks kans zien te overleven. Anderen worden afgeleid door vermaak, waardoor ze geen tijd hebben om na te denken. Weer anderen worden verward door angsten, bijgeloof en individualistische impulsen die niet alleen hun onwetendheid tonen, maar hen er vaak toe brengen onverzoenlijke, extremistische en fanatieke standpunten in te nemen. Slechts enkelen weten zich aan de dagelijkse sleur te onttrekken om te overdenken wat ze zeggen en te zeggen wat ze denken.

We lopen het risico dat we ons laten leiden door de massamedia, dat we gevormd worden door hun overal aanwezige invloed, dat we worden overspoeld door een vloedgolf van geselecteerde gebeurtenissen, sommige opgeblazen, andere gebagatelliseerd. Dit gebeurt op zo’n manier, dat we niet langer weten wat we moeten weten. Deze manipulaties vullen onze geest tot in de meest persoonlijke uithoeken met oneigen, ongewenste ideeën.

De democratie verlangt van ons dat wij duidelijke informatie eisen en het recht om ongehinderd onze standpunten uit te dragen en om, met behulp van moderne technologie, steeds meer verschillende stemmen bijeen te brengen waardoor er een echte stem van het volk ontstaat. Deze kan met succes het hoofd bieden aan overheersing en plutocratie en de stille verbreken die zoveel onrecht mogelijk heeft gemaakt. Dan kan er op vreedzame wijze op lokaal en internationaal niveau een sterk, ethisch verantwoord wettelijk stelsel worden opgebouwd, zodat het woord van de burgers – want daarop berust echte democratie – de weg wijst naar een betere toekomst; zodat ‘het zwaard wordt omgesmeed tot ploeg’ en we van een cultuur van dwang en macht overgaan op een cultuur van dialoog en vrede.

Tijd om te denken, om te luisteren, om uzelf te zijn. Er is geen sterke, duurzame democratie mogelijk zonder burgers die om anderen geven en in staat zijn hun voorstellen te beargumenteren. Er is geen democratie in stilzwijgen, in onderworpenheid of in angst.

Geweld is niet te rechtvaardigen. Nooit. Maar we moeten wel proberen te verklaren waarom het voorkomt, waardoor het wordt veroorzaakt; waarom het de kop opsteekt, soms zo verschrikkelijk dat het gepaard gaat met het opofferen van het eigen leven. Zoals Deel III van het Earth Charter vaststelt, moeten we de oorzaken van vijandigheid, frustratie, radicalisering en afkeer zoeken in levensomstandigheden die niet stroken met de menselijke waardigheid, in keer op keer niet nagekomen beloften; in het in de steek gelaten, verwaarloosd en vergeten worden. Om sociale en economische gerechtigheid te bereiken is het noodzakelijk een “(...) einde [te maken] aan armoede. Het is een ethische, sociale en milieuverplichting. Garandeer het recht op drinkwater, schone lucht, veilig voedsel, onvervuilde grond, beschutting en veilige sanitaire voorzieningen en reserveer de benodigde nationale en internationale hulpbronnen.” (Principe 9 en Subprincipe 9.a). Deze hulpbronnen komen niet beschikbaar als de beschaafde wereld blijft accepteren dat de dingen zijn zoals ze zijn en toch niet veranderen en dat er geen oplossing is. De tijd van zwijgen is voorbij. De tijd van echte democratie begint waar hij moet beginnen: met de stem van de mensen, met het nooit gewelddadige maar altijd vastberaden uiten van hun rechten, van hun plannen, wensen en dromen.

Volledige, van binnenuit ontstane, duurzame menselijke ontwikkeling voor een eerlijke verdeling van allerlei hulpbronnen – uiteraard inclusief kennis – voor het welzijn van allen. Het ver-

minderen van de huidige wanverhoudingen is daarvoor een noodzakelijke voorwaarde. In de welvarende delen van het werelddorp heeft slechts 20 procent van de wereldbevolking de beschikking over 80 procent van de hulpbronnen, van de vruchten van vernieuwing, van technologische ontdekkingen. De geestelijke rijkdom verschaalt daar echter. Men moet er ramen en deuren openzetten om degenen die, vaak dicht opeen, in de arme en verarmde buurten leven, te ontmoeten en te begrijpen. Zodat het 'samenleven' zoals de commissie, voorgezeten door Jaques Delors, heeft aanbevolen in zijn *Education for the 21st Century: Issues and Prospects*, realiteit wordt en een hoeksteen van het democratische bouwwerk in een nieuwe wereld. Hiervoor is het nodig dat, met oprechte bereidheid tot verzoening, normalisering en vrede, zonder dralen maatregelen worden genomen om de situatie van miljarden mensen te verbeteren. Maatregelen om een eind te maken aan de schandelijke belastingparadijzen, waar geld afkomstig uit zwarte handel (drugs, wapens, mensen!) wordt 'witgewassen'. Maatregelen die onmiddellijk een eind maken aan feiten als de volgende: de landbouwsubsidies van de Verenigde Staten en de Europese Unie belopen 375 miljard dollar per jaar, dat is iets meer dan een miljard per dag. Uitgaven voor bewapening, die de laatste jaren toenamen als in een oorlogseconomie, bedragen 2,6 miljard dollar per dag. Het zou voldoende zijn om te beginnen met een steeds verdergaande vermindering van deze investeringen en ze te bestemmen voor ondersteuning van een wereldwijde ontwikkeling van binnenuit; voor het nieuwe sociaal-economische verdrag dat onmisbaar is voor een duurzame en bewoonbare aarde; voor een nieuw milieuverdrag dat een einde maakt aan verloedering, klimaatverandering, vervuiling van de oceanen, dat het altijd mogelijk zou maken om met wetenschappelijke gestrengheid in te grijpen door middel van interdisciplinaire commissies; om de diversiteit en identiteit van alle culturen en talen te waarborgen en steeds verdergaande uniformiteit te voorkomen, de uitholling van de identiteit van beschavingen die de vele overeenkomsten zouden moeten herkennen die hen verenigen in plaats van de aspecten die hen scheiden; zodat solidariteit zou worden geïnspireerd door universeel geaccepteerde ethische principes.

Het is hard nodig om met deze veranderingen te beginnen en om de ongelijkheden te verminderen die het huidige economische systeem heeft vergroot, waardoor spanningen zijn ontstaan en een algemeen gevoel van onvermogen om er iets aan te doen, dat ons vervult met schaamte en wanhoop. Het is onacceptabel dat er elke dag 40.000 mensen van honger sterven. Het is onacceptabel dat het militair-industriële complex wapens produceert voor conventionele confrontatie van legers in verschillende landen, terwijl het nu nodig is, gezien het terrorisme, om de persoonlijke veiligheid te vergroten en de samenwerking te bevorderen van alle burgers – waarvan het overgrote deel de kant van het leven kiest en tegen degenen is die wreedheden begaan vanuit het verborgene. Om technologische en menselijke hulpbronnen te gebruiken en om door wereldwijde samenwerking, een einde te maken aan geweld en tegelijkertijd aan ellende, uitsluiting, armoede en ondervoeding.

Het Earth Charter eist gelijke behandeling voor mannen en vrouwen, eveneens een voorwaarde om op lokaal, regionaal en mondiaal niveau tot vrede en democratie te komen. Als volledige gelijkheid van alle menselijke wezens het algemene uitgangspunt is, hoe kunnen we dan de discriminatie verklaren van sommige etnische groepen, sommige inheemse gemeenschappen en vrouwen? Hoe kunnen we doorgaan met het accepteren van wat in wezen een mannenmaatschappij is, waarin de vooruitgang van de afgelopen decennia is dat mannen 96 procent van de besluiten nemen en 88 procent van de stem van de aarde vertegenwoordigen?

Democratie en geweldloosheid vereisen de veiligheid van vrede en niet de vrede van veiligheid; niet de vrede van dwang, van vrees, van zwijgen. Zoals ik al eerder zei, berust elk democratisch systeem op interactie, luisteren en inspraak; op levenslange vorming voor allen, zodat een steeds grotere invloed van de burgers op het bestuur is gegarandeerd. Dan kunnen instellingen – in het bijzonder universiteiten – door een interdisciplinaire opstelling raadgevers worden van democratische instellingen (parlementen, gemeenteraden, massamedia) en ongewenste ontwikkelingen signaleren en voorkomen. Voorkomen is de grote overwinning. Alleen een democratisch systeem waarin het volk inhoud en toon van het bestuur bepaalt, garandeert volledige toepassing van de mensenrechten, zonder uitzondering.

Democratie, geweldloosheid en vrede. De declaratie en het actieprogramma voor een cultuur van vrede, goedgekeurd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 13 september 1999, stelt dat "De hele beschaafde samenleving moet worden betrokken bij de ontwikkeling van een cultuur van vrede (...). Een sleutelrol bij de bevordering van een cultuur van vrede spelen ouders, leraren, politici, journalisten, religieuze organisaties en groeperingen, intellectuelen, allen die zich bezig houden met wetenschappelijke, filosofische, creatieve en artistieke activiteiten, werkers in de gezondheidszorg, sociale werkers, managers op diverse niveaus, en ook niet-gouvernementele organisaties." Voor de uitvoering van Principe 16 van het Earth Charter, "Propageer een cultuur van tolerantie, geweldloosheid en vrede", is het erg nuttig om de maatregelen toe te passen die worden aangegeven door het actieprogramma van voornoemde declaratie: "(...) probleemloos toegankelijke vorming voor allen, gedurende hun hele leven; bevorderen van duurzame economische en sociale ontwikkeling; bevorderen van respect voor alle mensenrechten; garanderen van gelijkheid tussen man en vrouw; aanmoedigen van deelname aan het democratische proces; bevorderen van begrip, verdraagzaamheid en solidariteit; in stand houden van communicatie en een vrije stroom van informatie en kennis, en bevorderen van internationale vrede en veiligheid."

De huidige tegenstelling tussen democratieën op lokaal niveau (hoe broos en kwetsbaar veel van hen misschien nog zijn) en oligarchie en onderdrukking op internationaal niveau kan niet

blijven bestaan. Zoals aangegeven in het Earth Charter houdt samenwerking tussen alle volkeren, ontwapening en het uitbannen van massavernietigingswapens in, dat de Verenigde Naties het morele gezag moeten hebben over de financiële, menselijke en technische hulpbronnen die onmisbaar zijn voor het uitvoeren van hun taak. “Wij, de mensen, hebben besloten de komende generaties te behoeden voor de verschrikkingen van de oorlog.” Een systeem van Verenigde Naties – met gespecialiseerde internationale instellingen voor aspecten die te maken hebben met werk, voedsel, scholing, cultuur, wetenschap, financiën, handel – veelgebruikt, ten dienste van de hele wereld, met aanpassingen, ingegeven door de realiteit en een heldere visie.

Het Subprincipe 16.f van het Earth Charter verklaart: “Erken dat vrede de staat van heelheid is die wordt gecreëerd door de juiste relaties met uzelf, andere mensen, andere culturen, andere levensvormen, de aarde, en het grotere geheel waar wij allen deel van uitmaken.” Vandaag vieren we de oprichting van de Verenigde Naties in San Francisco en van de UNESCO in Londen, zestig jaar geleden, en de vijfde verjaardag van het lanceren van het Earth Charter in Amsterdam, in het jaar 2000. Dit vormt een kader, een onmisbare en wenselijke achtergrond, want het geeft het Earth Charter rechtsgeldigheid, authenticiteit en een zeer concrete aanspraak op engagement. We moeten daarom de verspreiding ervan bevorderen, zodat alle onderwijs- en bestuursinstellingen, alle massamedia de belangrijkste punten ervan kennen en in praktijk brengen, vooral in de huidige omstandigheden van verwarring en angst.

Allemaal verschillend, allemaal gelijk, verenigd, met hoop door het unieke vermogen om te scheppen, verplichten wij ons om het Earth Charter te verspreiden en ons eraan te houden, om een bijdrage te leveren aan de Doelen van het Millennium. “Laat niemand die spreken kan zwijgen / laat allen deze strijdkreet slaken.” ●